

SEIKKAILUSARJAKUVAN JA SARJAELOKUVAN KULTA-AIKA

Pekka Tuliara

SARJAKUVA JA ELOKUVA SYNTYIVÄT SAMOIHIN AIKoihin. TOUKOKUUN 5. PÄIVÄNÄ 1895 AMERIKKALAISEN NEW YORK WORLD -LEHDEN LUKIJAT SAIVAT IHMETELTÄVÄKSEEN PIIRROKSIA Keltaisesta pojasta (THE YELLOW KID), JONKA YÖPITAAN OLI KIRJOITETTU TEKSTIÄ.

28. JOULUKUUTA SAMANA VUONNA KATSOJAT ÄIMISTELIVÄT PARIISIIN GRAND CAFÉ -TEATTERISSA, KUINKA LUMIÈRE-VELJESTEN KAMERALLA KUVAAMAT TYÖLÄISET KÄVELIVÄT ULOS TEHTAASTA JA JUNA VYÖRYI ASEMALLE AIVAN HEIDÄN SILMIENSÄ EDESSÄ VALKOISELLA KANKAALLA.

Tosiasiaa R.F. Outcaultin (1863–1928) Keltainen poika ei ollut vielä aivan oikea sarjakuva vaan pikemminkin pilakuva. Jo seuraavana vuonna ilmestyi kuitenkin lehtiin Rudolph Dirksin (1877–1968) piirtämä Kissalan pojat (The Katzenjammer Kids), jossa tarina kerrottiin säännöllisesti kuvasarjan avulla. Elokuvatkin olivat alussa vain pieniä tilannekuvia, joissa ihmeteltiin liikettä sinänsä. Edwin S. Porterin Suurta junaryöstöä (The Great Train Robbery) vuodelta 1903 pidetään ensimmäisenä filmileikkauksen avulla toteutettuna kunnan juonen sisältävänä filmitarinana.

Vuonna 1908 valkokankaalle ilmestyi ensimmäinen oikea seikkailusankari. Varieteenäyttelijä Gilbert M. Anderson (1880–1971), joka oli jo Suuressa junaryöstössä mukana useammassakin pikkuroolissa, opetteli kunnolla ratsastamaan ja rupesi tekemään lyhyitä lännenfilmejä. Hän esitti niissä itse pääosaa. Kohta Anderson nimettiinkin Broncho Billyksi.

Broncho Billy -filmit olivat ensimmäinen elokuvasarja (engl. series), joka oli rakennettu tietyn seikkailijasankarin varaan. Pian ratsastivat perässä valkokankaalle Tom Mix, William S. Hart, Buck Jones ja muut lännenmiehet. Sarjakuvissa seikkailusankareita ei vielä esiintynyt, sillä lähes kaikki sarjathan olivat aina 1930-luvulle saakka hupijuttuja. Sarjakuvan ja elokuvan yhtäläisyys oli jo kuitenkin ilmeinen. Molemmat rakentuivat perättäisistä kuvista. Molemmissa käytettiin apuna leikkausta, elokuvassa leikkauspöydässä ja sarjakuvassa piirustuslaudalla toteutettua. Ja olihan mykän kauden elokuvissa myös teksti yhdistettynä kuvaan.

Jatkuu ensi viikolla...

Eniten sarjakuvaa muistuttava elokuva (animaation ohella) on kaiketi ollut monien kaihoisesti muisteleva sarjaelokuva (engl. serial tai chapter play). Nämä myös cliffhangereiksi kutsutut seikkailutarinat koostuivat 12:sta tai 15:sta viikottain esitetyistä parinkymmenen minuutin episodista, jotka päättyivät joka kerta päähenkilön kannalta mahdollisimman jännittävään pulmatilanteeseen. Katsojan oli kerta kaikkiaan päästävä näkemään seuraavalla viikolla, miten sankarin oikein kävi.

Maailman ensimmäinen todellinen jatkuvajuoninen sarjafilmi oli The Perils of Pauline (1914), jonka pääosassa oli legendaarinen Pearl White (1889–1938), hurjapäinen neitonen, joka loikki pitkin kattoja naamioituneita kintereitä, kiipeili paloportaita, putoili salalukuista, hyppäsi sillalta veteen ja oli välillä jopa kahlehdittuna ratakiskoihin junan lähestyessä tai pöytään sidottuna pyörivän sahanterän edessä. Ja tuohon aikaan ei vielä käytetty sijaisnäyttelijöitä.

The Perils of Pauline (1924).

Mykän kauden sarjaelokuvien vaikuttavimmat tähdet olivat perinteisesti naisia. Michiäkin toki löytyi. Filmeissä käytettiin jopa tunnettuja urheilusankareita, sellaisia kuten nyrkkeilijät Jack Dempsey, Gene Tunney ja jopa Gentleman Jim Corbett, jota Errol Flynn myöhemmin esitti valkokankaalla. Kuulu taikuri Harry Houdinikin (1978–1926) esitti pääosaa muutamassa sarjaelokuvassa. 1920-luvun loppua kohden cliffhangerien suosio alkoi kuitenkin hiipua.

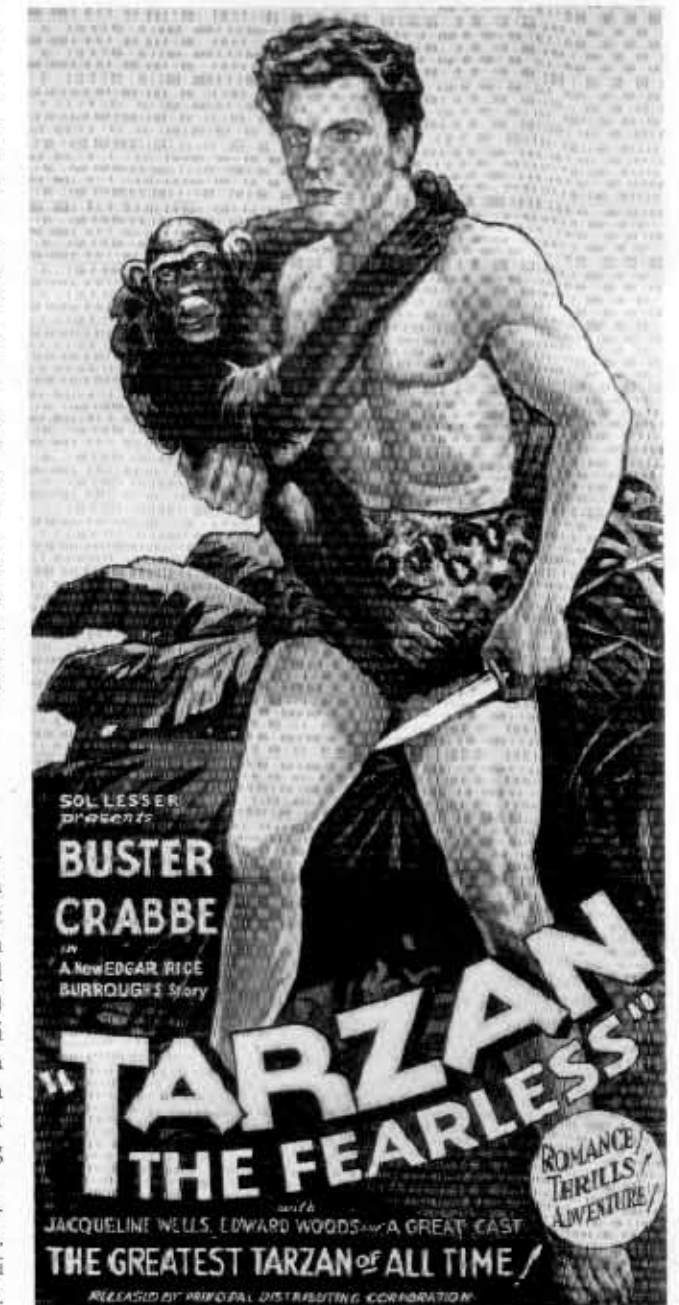
Sarjakuvasankarit tuovat piristysruiskeen

1920- ja 30-lukujen vaihteessa suuren lamakauden kynnyksellä äänilekkuva aloitti maailmanvalloituksensa. Samalla tapahtui sarjakuvamaailmassakin mullistus: seikkailijasankarit ilmestyivät näyttämölle. Amerikkalaisissa lehdissä nähtiin 7. tammikuuta 1929 – sattumalta samana päivänä – Harold Fosterin (1892–1982) Tarzan ja Dick Calkinsin (1895–1962) Buck Rogers in the 25th Century. Molemmat sarjakuvat oli piirretty realistisella tyylillä ja ne koostuivat jatkuvajuonisista seikkailuista. Nopeasti seurasi perässä suuri joukko muita sankareita: Flash Gordon, Tim Tyler, Viidakko-Jim, Dick Tracy, Mustanaamio, Salainen agentti X-9 ja Ratsupoliisi King muiden muassa.

Uusien sarjakuvasankarien suosiota alettiin oitis hyödyntää elokuvamarkkinoilla, varsinkin sarjafilmituotannossa. Edgar Rice Burroughsin alunperin luomasta Tarzanista oli toki jo 1918 lähtien tehty mykkiä elokuvia, osa niistä sarjafilmejä.

Mutta vasta äänilekkuvan ensimmäisen Tarzanin, Johnny Weissmüllerin (1904–1984) varaan rakennettiin todella kestävä elokuvasarja. Vuosina 1932–1948 entinen uimarisankari teki yhteensä 12 filmiä, joita edelleen ahkerasti näytetään televisiossa. Vähemmälle huomiolle jäi pienen Principal-yhtiön 1933 tekemä sarjaelokuva Tarzan the Fearless. Tätä 12-osaista filmiä, jossa viidakon kuningas auttaa nuorta neitosta pelastamaan isänsä kultasormista jumalaa palvovan Zar-kansan kynsistä, on esitetty Suomessa koko illan elokuvaksi tiivistettynä. Suomeenhan ei varsinaisen sarjafilmiä koskaan päässyt juurtumaan. Muutamat alan tuotteet nähtiin täällä yleensä yhden tai kahden illan filmeiksi tiivistettynä.

Puolitoistatuntiseksi lyhennettynä Tarzan the Fearless oli pakustakin sekava juoneltaan. Toimintaa siinä on kuitenkin roppakaupalla. Pääosaan oli löydetty toinen uimarisankari, Larry "Buster" Crabbe (1907–1983), josta tuli ennen pitkää todellinen "sarjafilmiä kuningas" Hollywoodiin. Crabbe, tai sijaisnäyttelijä, kiittää Tarzanina liian pitkin puiden latvoissa, eikä trapetsijakaan erota niin kuin Weissmüllerin ensimmäisessä filmissä. Sankari käy myös kovan taistelun leijonan kanssa. Buster Crabbe on myöhemmin muistellut, että vanhalla kesyllä pedolla ei ollut yhtään hammasta suussa.

Buck Rogers oli Tarzanin ohella ensimmäinen seikkaileva sarjakuvassankari.

vituksellinen tarina seurasi enemmän tai vähemmän uskollisesti pari vuotta aikaisemmin alkaneen sarjakuvan juonenkäännteitä. Tuntematon planeetta uhkaa törmätä maahan. Ihmiset ovat paniikin vallassa. Flash Gordon, tohtori Zarkov ja Flashin tyttöystävä Dale Arden (Jean Rogers) matkaavat Zarkovin rakentamalla raketilla tutkimaan tuntematonta taivaankappaleita. Mongo-planeetta hallitsee säälimätön keisari Ming, jonka tuhoamiseksi Flash Gordon joutuu läpikäymään yli-inhimillisiä kamppailuja erilaisia petoja ja robotteja vastaan. Charles Middletonin hyytävästi esittämä Ming antoi esikuvan Hollywoodin myöhemmille maailmanvalloitusta yrittäville tyraneille ja hulluille tiedemiehille.

Salama iski samaan paikkaan monta kertaa

Tarzanin osa ei kuitenkaan vielä antanut Buster Crabbe mahdollisuuksia nousta huipputähdiksi. Häneä viidakkomiehensä kun ei edes osannut puhua englantia, senkään vertaa kuin Weissmuller-vähäpuheinen apinamies. Crabben seuraava sarjafilmi oli kuitenkin näyttelijän toiverooli. Hän pääsi esittämään Alex Raymondin (1909-1956) luomaa avaruusseikkailijaa Flash Gordonia, joka ristittiin Suomessa Iskeväksi Salamaksi.

Universal-yhtiön tuottaman Flash Gordonin mieliku-

Menestynyt sarjafilmi poiki pari jatko-osaakin: Flash Gordon's Trip to Mars (1938) ja Flash Gordon Conquers the Universe (1940). Edellisessä sankari kumppaneineen matkaa jälleen avaruuteen estämään Mingiä ja kuningatar Azuraa tuhoamasta maapalloa kuolemansäteellä ja toisessa estämään tyrannia levittämästä kuolemanpölyä maan atmosfääriin. Buster Crabbe esiintyi 1939 myös elokuvassa Buck Rogers, joka ei kuitenkaan saanut enää yhtä suurta suosiota kuin Flash Gordon-filmit.

Myös useimmat muut uudet sarjakuvien viidakko- ja avaruusankarit löysivät tiensä sarjaelokuviiin. Alex Raymondin upea amerikkalaisten sunnuntailitteiden värisseikkailusarja Jungle Jim (ilmestyi Suomessa ilman värejä Viidakko-Bill-nimisenä) nähtiin jo 1936 Universalin sarjafilminä. Pääosassa oli myöhemmin lännen elokuvissa usein roiston osia esittänyt Grant Withers. Vaikka Johnny Weissmuller 1940-luvun lopulla alkoi olla liian tukeva kiipeilemään puissa Tarzanina, hän kelpasi vielä Viidakko-Jimin rooliin meilläkin nähdystä suosituksa 15 filmin elokuvasarjassa 1948-1955.

Viidakossa seikkailtiin myös sarjaelokuvassa Tim Tyler's Luck (Universal 1937), joka pohjautui Lyman Youngin (1893-1984) sarjakuvaan, joka Suomessa tunnettiin nimillä Timi Topakka ja Timo Terävä. Brick Bradford (Columbia, 1947) taas seikkaili samanlaisissa maisemissa kuin Flash Gordon ja Buck Rogers. Pääosassa oli ahkera sarjafilmissankari Kane Richmond. Suomessa elokuvaa ei nähty, mutta William Rittin ja Clarence Grayn 1933 luoma sarjakuva tuli monille tutuksi Sam Seikkailijana Sarjakuvalehdessä 1930-luvun alussa.

Milton Caniffin (1907-1988) maailmalla arvostetusta mutta Suomessa vähälle huomiolle jääneestä sarjakuvasta Terry and the Pirates (suom. Terry sodassa ja seikkailuissa/Riku seikkailee) tehtiin myös 12-osainen sarjaelokuva, jossa liikuttiin Kauko-Idän maisemissa.

Viidakkoseikkailut palauttivat 1940-luvun alussa naisankarinkin takaisin sarjaelokuviin. Hyvin toteutetussa 15-osaisessa seikkailussa Jungle Girl (Republic 1941) tumma kaunotar Frances Gifford hääri viidakon petojen ja valkoisten tunkeilijoiden parissa yhtä tottuneesti kuin Tarzan. Viidakkotyttö Nyokasta tehtiin seuraavana vuonna vielä toinenkin sarjaelokuva Perils of Nyoka, jonka pääosassa oli vähintään yhtä hurmaava Kay Aldridge. Hänen kumppaninaan seikkaili Clayton Moore, josta myöhemmin tuli television suosittu Yksinäinen ratsastaja. Tätä jälkimmäistä Nyoka-filmiä monet pitävät Republicin parhaana sarjaelokuvana. Fawcett-yhtiön Nyokasta tekemä värikäs sarjakuvalehti, jossa oli upeat valokuvakannet, oli aikanaan myynnissä Suomenkin kioskeissa.

Dick Tracy - gangstereiden kauhu

Kaikkialle ehtivä Buster Crabbe oli mukana myös lännen elokuvissa ja rikosfilmeissä. Hän esitti Will Gouldin luomaa sarjakuvapoliisia Red Barrya San Franciscon kiinalaiskortteleihin sijoituvassa sarjafilmissä. Grant Withers, joka oli jo esittänyt Viidakko-Jimiä, nähtiin pääosassa myös meillä Uudessa Suomessa pitkään mukana olleen Radiopartio (Radio Patrol) -sarjakuvan elokuvaversiossa (Universal

nykypolvelle tuttu lähinnä Warren Beatty'n Disneylle 1990 tekemästä väriilmistä, jossa Dustin Hoffman, Madonna ja muut supertähdet olivat muuntautuneet Tracya vainoaviksi pahiksiksi. Tarmokkaasta poliisimiehestä tehtiin kuitenkin jo 1937-1950 peräti kahdeksan elokuvan sarja, joista varsinkin ensimmäiset neljä ovat sarjaelokuvan helmiä.

Sarjakuva-Tracylla oli hyvin persoonallinen konkanokainen profiili. Ensimmäisiin Republicin Tracy-elokuviin onnistuttiin löytämään pääosaan sympaattinen Ralph Byrd (1909-1952), jonka fyysinen olemus oudosti vastasi Gouldin poliisiansarkaria. Jokaiseen filmiin oli myös haalittu sarjakuvan hengen mukaisesti joukko mitä hurjimman näköisiä rumiluksia, jotka pyrkivät terroriteoilla vahingoittamaan amerikkalaista yhteiskuntaa. Ensimmäisessä filmissä (Dick Tracy, Republic 1937) loi kauhua ontuva konna The Lame One, jonka kumpurajalan kopina enteili aina uusia konnatoimia. Jatko-osassa Dick Tracy Returns (1938) Flash Gordon -elokuvien arkkikonnan esittänyt Charles Middleton oli taas suunnittelemassa sabotaaseja. Kelmää avusti viisi poikaa, jotka Tracy joutui eliminoimaan yhden kerrallaan ennen kuin sai tilaisuuden nujertaa isäkonnan ilman ohjausta maahan syöksyvissä lentokoneissa.

Näissä Republicin tuottamissa filmeissä, kuten kahdessa seuraavassakin, Dick Tracy's G-Men (1939) ja Dick Tracy vs. Crime, Inc. (1941) sankari joutui vähän väliä vangiksi palavaan tai myrkyllisistä kaasuista täyttyvään huoneeseen, räjähtävään moottoriveneeseen, rotkoon syöksyvään autoon, sortuvan tukkikasan alle tai holtittomasti kiitävään lentokoneeseen. Tracy-elokuvat olivat luonteeltaan kuitenkin jossain määrin kepeämpiä kuin usein varsin groteskia väkivaltaa sisältäneet sarjakuvat.

Ensimmäisen Tracy-filmin ohjasivat Ray Taylor ja Alan James. Sarjafilmeissä käytettiin usein kahta ohjaajaa, joista toinen ohjasi dialogit ja sisäotokset, toisen keskittyessä ulkokuvauxsiin. Toisen Tracy-filmin ohjaimissa olivat William Witney ja John English, joista ennen pitkää kehkeytyi Hollywoodin etevimmät pienimuotoisten filmien ohjaajat. Republicilla oli palveluksessaan myös erinomainen erikoiseffektien luoja Howard Lydecker. Tracy-filmejä kuvattiin silti paljolti myös studion ulkopuolella, Los Angelesin kaduilla, satamissa ja ympäristön tehdasrakennusten katoilla. Takaa-ajot autoilla moottoriteillä ja moottoriveneillä rannikon tuntumassa antoivat tiiviille dekkaritarinoille väljyyttä.

Sodan jälkeen RKO-yhtiö tuotti vielä pari Tracy-filmiä, jotka heijastelivat ajan film noir -tunnelmia. Pääosaa esittävä Morgan Conway ei kuitenkaan pystynyt astumaan Byrdin saappaisiin. Byrd kutsuttiinkin takaisin esittämään roolia vielä kahteen poliisiseikkailuun 1950-luvun vaihteessa, mutta varhaisten sarjafilmiin vauhtia ja aitoutta ne eivät enää pystyneet saavuttamaan.

1937). Dashell Hammettin luoma ja Alex Raymondin piirtämä Salainen agentti X-9 nähtiin valkokankaalla kahteenkin otteeseen, 1937 ja 1945. Jälkimmäisessä versiossa pääosaa esitti myöhemmin televisiossa Sea Hunt -sarjassa kuuluisaksi tullut Lloyd Bridges.

Kaikkein tunnetuimmat poliisisarjafilmit syntyivät kuitenkin Chester Gouldin (1900-1985) Detroit Mirror -lehteen 1931 luomasta poliisihahmosta Dick Tracy. Yhdysvalloissa kaikkien aikanaan tuntema Tracy on

Ralph Byrd esitti Dick Tracya kuudessa elokuvassa.

Parabin lukija, tässä ensimmäinen osa jännittävästä ja mieltä kutkuttavasta "Seikkailusarjakuvan ja sarjaelokuvan kultaaika" -sarjasta. Tiesitkö, että Al Kikumen esittämä Lothar oli pukeutunut Taika-Jim-elokuvissa paitaan ja pitkiin bousuihin? Saatoiko kuvitella, että kryptoniitti tuli mukaan Teräsmies-sarjakuviiin vasta sen jälkeen, kun sen tuhoisa vaikutus oli jo paljastettu elokuvakatsojille? Emme mekään. Mutta kuka rehti ja reima ratsumies hikkaisi bummalleen "Hei juu, Hopea! Lähtiön!"?

Vastaus tähän ja moneen muuhun mieltäsi painaneeseen kysymykseen paljastuu seuraavassa Sarjainfossa! Älä pure kynsiäsi maadottomiksi jännityksestä!

To be continued...

